

Indhold

Forord 13

Bemærkninger til bogudgaven 15

Citationspraksis og ortografi 15

I. Forskning i romangenren, fiktion og fikcionalitet – afhandlingens teoretiske og metodiske fundament 16

1. Indledning – en romanhistorie med udgangspunkt i fikcionalitet 17
2. Forskningsoversigt – teorier om romanen og dens opkomst 24
 - 2.1. Diskussionen af romance og roman som begyndelsen til moderne romanteori 24
 - 2.2. Teorier om romanens begyndelse 26
 - 2.3. Kontinuitetsteorien – Doody og Moore 29
 - 2.4. Romanteoriens fokus på realisme 33
 - 2.5. Den revolutionære romanteori – Watt 38
 - 2.6. Arven fra Watt – Davis og McKeon 41
 - 2.7. Romanen som fiktionsgenre – Gallagher 45
 - 2.8. Pseudofaktualitet – Paige 48
 - 2.9. Modstemmer til "the rise of fictionality" 52
 - 2.10. Opsamling – teorier om romanens fremkomst 61
 - 2.11. Udlægninger af den danske 1700-talsromans historie 63
3. Afhandlingens teoretiske fundament 71
 - 3.1. Fikcionalitetsteori 71
 - 3.2. Rekonceptualisering af fikcionalitetsteorien 73
 - 3.3. Retorisk genre teori 77
4. Metode 80
 - 4.1. Metodiske overvejelser – et historisk og narratologisk studie 80
 - 4.2. Tilgang til stoffet – analytisk praksis 83
 - 4.3. Afgrænsning af empiri 88
 - 4.3.1. Romanen 88
 - 4.3.2. 1700-tallet 92
 - 4.3.3. Danske originalromaner 94
 - 4.3.4. Afhandlingens empiri – 1700-tallets danske originalromaner 96

- 4.3.5. Lignende studier 99
- 5. Afhandlingens forskningsbidrag 102

II. Før fiktionen – romancen, folkebogen og fikcionalitetens historie 106

1. De tidligste diskussioner om det fiktive 107
 - 1.1. Indledning – fikcionalitetens historie 107
 - 1.2. Begreber om det fiktive i antikken 109
 - 1.3. Begreber om det fiktive i middelalderen 117
 - 1.4. Fiktionsværker før 1700-tallet? 120
 - 1.5. Dramaet i fiktionens historie 124
2. Dannelsen af et begreb om fiktion i 1700-tallet 127
 - 1.1. "Fiktion" og "roman" i ordbøgerne 127
 - 2.2. De første afhandlinger om romanen 130
 - 2.2.1. De tidligste diskussioner om romanen i Danmark – oversættere og kritikere, som gør krav på sandhed 134
 - 2.2.2. Romanens fikcionalitet og dens moralske status – Wadskiær, Eilschov og Holberg 135
 - 2.2.3. Effekten af romanlæsning – Schönau og Thielo 142
 - 2.2.4. Fra en mytologisk forestillingsverden til opdigtede romaner – Rothe 145
 - 2.2.5. Opsamling på afhandlingerne – fra lovprisning af sandhed til positive bestemmelser af fiktion 149
 - 2.3. Forordene til de første danske romaner 150
 - 2.3.1. Romanens version af Horats' diktum om at nytte og fornøje 150
 - 2.3.2. Salgsstrategier – det forunderlige og det originalt danske 156
 - 2.3.3. Fiktionens sandhed 159
 - 2.3.4. Pseudofaktualitet 162
 - 2.3.5. Udblik til den engelske romantradition og den pseudofaktuelle retorik 168
3. Bruddet med tidligere genrer og den danske romans begyndelse – romancen og folkebogen 171
 - 3.1. Danmarks første roman eller den eneste danske 1700-talsromance – Lassons *Den Beklædte Sandhed* 171
 - 3.1.1. Romancebegrebet 171
 - 3.1.2. *Den Beklædte Sandhed* læst som romance 173

- 3.1.3. Romancens mytiske univers 176
- 3.1.4. Et fejlslået forsøg på en romance – Suhms *Den forliebte Philosophus eller Galli og Lycoris Elskov* 182
- 3.2. Folkebogen og romanen – Thielos *Den unge Uglenspeil* 184
- 3.2.1. Folkebogen som genre 184
- 3.2.2. Folkebogens endeløse fortællinger og romanens kausale struktur 186
- 3.2.3. Folkebogens og romanens forskellige moraler 188
- 3.2.4. En lærestreg for læseren 191
- 3.2.5. Romanen som fiktionsgenre og folkebogen læst som sand beretning 194
- 4. Opsummerende betragtninger og udblik – en fiktionsgenre bliver til 201

III. Den videnskabelige revolution som fiktionens forudsætning – de danske romaners opgør med overtro 206

- 1. Den videnskabelige revolutions faktaparadigme 207
 - 1.1. Indledning – to slags fantastiske væsner 207
 - 1.2. Den videnskabelige revolutions nye begreb om fakta 213
 - 1.3. De danske forhold og udbredelsen af viden 219
 - 1.4. Religionens rolle i den videnskabelige revolution 222
 - 1.5. Kampene mod magien 224
 - 1.6. Fiktionens revolution – mod en ny teori om romanens opståen 231
- 2. Den tidlige danske roman i videnskabens tjeneste – Holbergs *Niels Klim* 236
 - 2.1. Holbergs sigte med *Niels Klim* 236
 - 2.2. Holbergs parodi på fantastiske rejseskildringer 239
 - 2.3. Latterliggørelse af pseudovidenskaben 245
 - 2.4. Kritik af de pseudolærde 249
 - 2.5. Samfundskritik og revselse af imperialismen 252
 - 2.6. Filosofi og fiktion på én gang – det 28. land 258
- 3. En videnskabelig legitimering af religionen – Pontoppidans *Menoza* 261
 - 3.1. Holberg og Pontoppidan i fælles front mod overtroen 261
 - 3.2. Jesus som forsvar for fiktionen 266
 - 3.3. Udforskning af religioner via fornuften 269

- 3.4. Fornuften over troen 272
- 3.5. Den udødeliggørende forestillingsevne 275
- 3.6. Et antropologisk studie og en religion, der tåler videnskabelig granskning 278
- 4. Opsummerende betragtninger – videnskaben som forudsætning for fiktionen 283
 - 4.1. Videnskab og overtro i de øvrige danske 1700-talsromaner 283
 - 4.2. Fiktionen på videnskabens side 291

IV. Rejseromanens mulighedsrum – fra kosmopolitisk ideal til imperialismekritik og pseudofaktuel parodi 294

- 1. Introduktion til rejseromanen og dens pseudofaktuelle begyndelse 295
 - 1.1. Indledning – rejseromanen som genre 295
 - 1.2. De danske rejseromaner og skibbruddet 299
 - 1.3. De pseudofaktuelle erklæringer i den danske rejseroman 303
 - 1.4. En autentisk rejseberetning eller en pseudofaktuel roman? – *Harck Olufs* 309
- 2. Den fiktive rejselitteraturs mulighedsrum 313
 - 2.1. ”Den Fornuftige kiender intet national Had” – romanernes globale og kosmopolitiske verdensbillede 313
 - 2.2. Kvindelige kosmopolitter – Thielos *Frøken von Weisensøe* 318
- 3. Udvidelsen af fiktionens mulighedsrum – skildringer langt væk hjemmefra 326
 - 3.1. Begær i det fremmede 326
 - 3.2. Begærsskildringer i Prahls *Lars Larsen, eller Aagerups selsomme Hændelser og forunderlige Tildragelser* 329
 - 3.3. Imperialismekritik i Thielos *Matrosen som bliver Keiser i Muratapa og derefter igien Matros* 336
- 4. Robinsonadeparodier 344
 - 4.1. Skibbruddet som metafor og øen som afholdenhedsforanstaltning 344
 - 4.2. Ewalds *Mester Synaals Fortelling* – en parodi på pseudofaktuelle robinsonader med et eurocentrisk perspektiv 347

- 4.3. Lyches *Balthazar von Weltenheim* – en parodi på fantastiske og pseudofaktuelle rejseromaner 351
5. Opsummerende betragtninger – den danske rejseroman i 1700-tallet 359

V. Historie og fiktion som adskilte domæner – den gryende historievidenskab og den historiske roman i 1700-tallets Danmark 364

1. Historieskrivningens og fiktionens tilblivelse 365
 - 1.1. Indledning – Suhms dobbelte forfattervirksomhed som prisme for historiedisciplinen og fiktionens dannelse i Danmark 365
 - 1.2. Historien og fiktionen i deres vorden 369
 - 1.3. "[E]n Skribent, som Saxo, der blander alting sammen" – Suhms uddrivelse af det overnaturlige og poetiske i historieskrivningen 372
2. Suhms bidrag til romangenren – psykologiske forklaringsmekanismer, sagastil og nye kønsroller 379
 - 2.1. Receptionen af Suhms prosafiktion – fra pioner i nordisk romanlitteratur til antikveret historiefortæller 379
 - 2.2. Suhms imitation af sagastilen og fremstillingen af en særlig nordisk karakter – *De tre Venner* og *Signe og Habor* 388
 - 2.3. Følelser og psykologiske forklaringsmekanismer – Suhms *Sigrid* 394
 - 2.4. Politiske kvinder og grædende mænd – Suhms omskrivning af historien i *Gyrithe*, *Alfsol* og *Haldan* 401
3. Suhms politiske romaner og metabevidsthed – romaner sat i Sydeuropa og Asien 410
 - 3.1. Politik i fiktion – Suhms *Euphron* 410
 - 3.2. Suhms metakommentarer og genrebevidsthed – *Den forliebte Philosophus*, *Tityrus* og *Abu Taleb* 415
 - 3.3. Satire over det oldnordiske stof – Prams *Fridlef* og *Hiarne-Skiald* 424
4. Opsummerende betragtninger – opsplittningen i historie og fiktion og Suhms indflydelse herpå 428

VI. Fra emblematiske typer til opdragne karakterer – moralske romaner med en fiktiv sandsynlighedslogik 432

1. Indledning – en usandsynlig historie 433
2. Sandsynlighedslogikken bag emblematiske navne 441
 - 2.1. Symbolske egennavne – Thielos *Den gudfrygtige og lyksalige Bonde* 441
 - 2.2. Typekarakterer – Thielos *Vilhelmine eller den rige Kone i America* og *Cecilia eller den ugudelige Datter* 446
 - 2.3. Overgangen fra emblematiske til opdragne karakterer – den anonymt udgivne *Kierlighed og Begierlighed*, Wernings *Daphnis og Phillis* og Prams *Jørgen – En Dosmers Levnetsbeskrivelse* og *Hans Kruuskop* 452
3. De danske opdragelsesromaner tager form 455
 - 3.1. Den didaktiske roman i dansk litteraturhistorie 455
 - 3.2. Opdragelseslitteraturen i 1700-tallet – Richardson, Fielding, Locke, Rousseau og opdragelsesmanualerne 459
4. Charlotta Dorothea Biehls opdragelsesromaner 467
 - 4.1. Biehls opdragelse af kvinderne 467
 - 4.2. Opdragelse til et pragmatisk kærlighedssyn 472
 - 4.3. Sværmerisk litteratur og poetisk retfærdighed 477
 - 4.4. Kritikken af Biehls romaner i receptionshistorien 482
5. Emanuel Balling – mennesket i konflikt med sig selv 486
 - 5.1. Emanuel Ballings værker 486
 - 5.2. Skildring af indre konflikter 489
 - 5.3. ”Masquerede Udyder” – landet og byen i en opdragelsesoptik 493
 - 5.4. Opdragelsesromanernes politiske sigte 497
6. Knud Lyne Rahbek – den problematiske kærlighed 501
 - 6.1. Videreførelsen af opdragelsesromanen 501
 - 6.2. En opdragelsespraksis ud fra Rousseaus *Émile* 504
 - 6.3. Oplysning til tiden – faren ved tidlig romanlæsning og lykken ved ”kunstige Lægemidler” 506
 - 6.4. En anerkendelse af kærligheden 512
 - 6.5. Fortælleteknikker i de danske opdragelsesromaner 516
7. Opsummerende betragtninger – fra emblematiske typer til opdragne karakterer 520

VII. Fortælleteknikker under fiktionens dannelse – fra kighulsscener til tankegengivelse 526

1. Transitioner i de første danske romaner 527
 - 1.1. Indledning – ”naturlige” narrative strategier og udviklingen af fikcionalitetsteknikker 527
 - 1.2. Forfatterkommentarer 533
 - 1.3. Indskudte historier 539
 - 1.4. Portrætforelskelser 543
 - 1.5. Kighulsscener 545
 - 1.6. Ortografiske markeringer af bevidsthedsrepræsentationer 548
 - 1.7. Lister 555
 - 1.8. Det ufortællelige 560
 - 1.9. Opsummering af transitionsteknikkerne 562
2. Brevromanen 566
 - 2.1. Brevromanens form og funktion 566
 - 2.2. De danske brevromaner 572
 - 2.2.1. Pontoppidans og Biehls forskelligartede brevromaner 572
 - 2.2.2. Badens *Den fortsatte Grandison* 576
 - 2.2.3. Sophie Grevinde af S. som upålidelig fortæller 580
 - 2.2.4. Brevkorrespondancens besværligheder og muligheder – Ballings *Sylvander og Eline* og Wernings *Venskabelige Tanker eller Daphnis Forsøg til sin skønneste Phillis* 584
3. Dramaet i romanen 587
 - 3.1. Teoretiske diskussioner om dramaet i romanen 587
 - 3.2. Dramaet som tema i de danske 1700-talsromaner – Rahbeks *Eulalia Meinau* 592
 - 3.3. Dramaets form integreret i romanen – Ballings *Caroline og Lambert* 595
 - 3.4. Opsummering af dramaet i romanen 599
4. Eksperimenterende romaner 600
 - 4.1. Romaner domineret af forfatterkommentarer – den anonymt udgivne *Wilhelmine, og Manden med Voxnæsen*, Hjorts *Gunders mærkværdige Reise* og Justs *Holger Laxmands Historie* 600
 - 4.2. Thielos Sternske romaner *Den grønne April* og *Den angennemme May-Maaned* 605

- 4.2.1. Paratekstuelle mærkværdigheder 605
- 4.2.2. Parodiske kærlighedsfortællinger 610
- 5. Tidsskriftet og den autonome roman 617
 - 5.1. 1700-talsromaner i tidsskrifter – Todes *Kierligheds Nytte* 617
 - 5.2. Spectator-tidsskriftet – Ewalds *De Fremmede* og *Frankhuysens Historie* 624
 - 5.3. Ewalds to historier om Herr Panthakak 629
 - 5.3.1. Udsigelsespositioner i de to versioner af Herr Panthakaks historie 632
 - 5.3.2. En karakter- og individskildring 635
- 6. Opsummerende betragtninger – fra ”naturlige” fortælle teknikker til autonom fiktion 640

VIII. Konklusion – afhandlingens hovedbidrag 644

- 1. En ny teori om romanens opkomst 645
- 2. Historien om den danske 1700-talsroman 649
- 3. Opsummerende betragtninger – afhandlingens tese og belæg 658

Noter 662

Appendiks 1. Kronologisk liste over originale danske 1700-talsromaner 715

Appendiks 2. Liste over ”fiction”, ”novel” og ”romance” i tidlige engelske opslagsværker 724

Litteraturliste 732

Indeks 764